Rejtő Jenő

DÖCÖG A KOPORSÓ*

Közzéteszi Varga Katalin

Lajos gyenge fiú volt. A djebeli foszfátbányában találkoztunk egymással. Sovány, lányos arcú, szomorú fiú volt. Vékony karjai remegve tolták a csilléket, patakokban verejtékezett, és keservesen nyögött hozzá. Szegény fiú, gondoltam, mikor először láttam, és a fordulónál, ahol lassítani kellett, átsegítettem néhányszor a csilléjét. Ezért idegenül, de hálásan nézett rám. A barakk, ahol laktunk, férges volt és rossz szagú, a nagy hőségben hamar lett rossz szaga különben szagtalan tárgyaknak is, minden csúszós és ragadós volt, ágynemű, ember, edény és asztal, pókok, kukacok és legyek sokasága elevenebb és életképesebb volt e letargikus embereknél. A szemek bágyadtan hunyódtak a sárga és fehér bérházak faláról verődő reflexektől, a vér, mintha kibocsátást kérne, dörömbölt a halántékokon, és minden zaj bántóan hullott a fülön keresztül az agyba. A barakk vékony falai nem enyhítették a forróságot, és nem védtek az éjszaka beköszöntő hidegek ellen. Mindenképpen rossz volt, sivár, kilátástalan és tespesztő. Lajos olyan gyerekes rémülettel, olyan szomorú ernyedtséggel járt-kelt, mint aki állandóan az édesanyját keresi, akitől eltévedt. A legfurcsább az volt nála, hogy állandóan undorodott mindenfélétől, és nem bírta megszokni a tisztátlanságot, ami pedig a legkülönb magasságokból lezuhant embereket is a leghamarabb hidegen hagyja. Eleinte kínos addig hordani egy inget, amíg leszakad, ritkán jutni fürdőhöz, meddő igyekvéssel tisztogatni a töredező, sötétedő körmöket, hetente újra kísérletezni a haj féregtelenítésével, de mikor egy-egy higiéniai alapszokás, mint pl. a gyakori fürdés, keresztülvihetetlenné válik, és az életösztönök egyre tompábbak, a jövőbe, az élet értelmébe vetett hit lehalkul, lassan közömbössé válik a test ápolása nehéz fáradságok árán. Nincs miért, nincs kinek, nincs mivel, és ha az egész élet, a szellem és a lélek ápolása lehetetlen, miért részesüljön lényegeink közül a leghitványabb, éppen a test megkülönböztetett bánásmódban? A szükség elsősorban a higiénia törvényét bontja meg. Ezért volt csodálatos az a mániákus tisztálkodás, ahogy Lajos lehetetlen körülmények között, állandóan megújuló piszokban, rövid időközökben nagy meddő igyekvéssel tisztálkodott, ahogy pecsétes, rongyos ruháját újra meg újra varrta és kefélte, ahogy huszonötször gyertyát gyújtott éjjel, hogy százezer féreg közül egyre vadásszon, ahogy ujjaival dörzsölte fogát... Kibírhatatlan volt a munka, a hőség, főképpen nekem, aki elsősorban csavargó voltam, tehát kényelmes, aránylag kényelmes munkát is elhagytam már csak a helyváltoztatás és a munkátlanság kedvéért. De Afrikában nehéz a vándor helyzete, hosszú, hosszú távolságokon át következnek egymásra faluk, nem is szólva a városokról, amelyek itt Afrika belsejében két-három hét távolságra fekszenek egy-

* A közelmúltban kisebb Rejtő Jenő-kézirategyüttes került a Petőfi Irodalmi Múzeum gyűjteményébe. Ebben lapult az a cím nélküli útinaplótorzó is, mely 1999-ben jelent meg MEGYEK PÁRIZSBA, AHOL MÉG EGYSZER SEM HALDOKOLTAM címen. Az úti élmények remélhetőleg hamarosan napvilágot látó újabb epizódjai, melyek e kötetbe csak tartalmilag illettek bele, szerkezetileg nem, jól-rosszabbul megírt, címmel ellátott novellák, elmélkedések. Az irodalmilag színvonalasabbak közül való az itt közölt lírai hangvételű írás is. – *Varga Katalin*

mástól. Itt elhagyva a munkát, százszorosabb a bizonytalanság, dacára a különb viszonyoknak, mint Európában. A rekkenő hőségben kétszeresen bágyaszt az éhség, halálos veszélyekkel jár egy két-három napos gyalogtúra, ami Európa bármelyik pontján kockázatmentes kirándulás. Itt nincsenek koldusok, mert a koldulás rendes, bevett polgári foglalkozás a bennszülötteknél. Itt egy suszter este abbahagyja a munkáját, elbúcsúzik a családjától, lekeféli a ruháját, és kimegy a főtérre koldulni. Különben is a koldulás minden módszerességet, minden finom sikert jelentő egyéni kvalitást, szellemes elgondolást nélkülöz. Tömegmunka, amit gyerekek és felnőttek rajokban végeznek, részben terrorisztikusan, részint megdöbbentően, és a közébük vetett pénzért még újabb, véres közelharcot kell folytatni, és az alamizsna mint vándordíj vándorol egyik leütöttől a másik talponállóhoz. Karitatív intézmények nincsenek a nagyobb városokban, ha vannak olyanok. A köztudottan szörnyűséges portugál börtönintézmények valóságos Grand hoteli emlékeket keltenek az emberben. Érthető tehát, ha a barakk és a bánya a szörnyűséges állapotok dacára nem egykönnyen hagyható el. Megöregedni azonban nem akartam itt, tehát egy napon mégis az indulás gondolatával foglalkoztam. Lajos nézte, hogy a térképet tanulmányozom. Az arca sárga volt, és az orra körül zsírosan fénylett a verejték.

– El akarsz menni?

– Igen. Megpróbálok lejutni Dél-Afrikába.

– Ott jobb?

– Ott jobb.

– Nekünk is?

– Nekünk nem. Nekünk sehol se jobb. Illetve szerintem nekünk a legjobb mindenütt.

– Ott melegebb van.

– Te azt hiszed, hogy a melegben van a hiba? Nézd például Schmidt urat. Ő egy teknőben fekszik, ahonnan a keze meg a nyelve lóg ki, a fején priznic van, és egy inas detektívregényt olvas fel. Félóránként cseréli a vizet, és cikksorozatot ír egy svájci lapnak evvel a címmel, hogy: *Élményeim a legsötétebb Afrika poklában*. Evvel külön keres hatszáz frankot egy hónapban. Evvel külön be van biztosítva Afrika legmérsékeltebb szörnyűségei ellen is. Mert itt csak az a szörnyűség, hogy az ember fiatal, és nem tud enni, és nem tud családot alapítani, és nem tud hinni az életben...

Nevezhetném lámpaláznak is azt az érzést, mikor elhagytuk a barakkot, és nekivágtunk a bizonytalannak. Este volt, Lajos didergett, de ez még mindig kellemesebb, mintha nappal indultunk volna el, mikor a levegő, mintha nyúlós, forró masszában állna az ember, áporodott, vastag, és csak nehéz sóhajokkal szívható be a tüdőbe. A nagy tevepark mellett haladtunk el, a kapuban lámpafény mellett nyerget varrt egy cvikkeres arab, és a palánk mögül még elvétve puffant egy-egy ütés valamelyik nyugtalankodó tevén. Az arab köszönt, utánunk nézett, és elharapta a cérnát... Ahogy mentünk éjjel a szép, széles bitumenúton, határozottan féltünk. Nem misztifikáció az, hogy Afrika félelmetes és baljós.

– Te honnan kerültél ide?

– Rouenból – felelt Lajos, és megborzongott.

– Miért nem maradtál otthon?

– Nem lehetett.

Nem kérdeztem tovább. Ez a csavargóetikába ütközött volna. Az ilyen rövid válasz azt jelenti, hogy ne kérdezz, nem mondom el. És mivel lehetséges, hogy a kollega lopott vagy gyilkolt, vagy más elintézetlen ügye van a társadalommal, nem szabad többet

kérdezni. Így lehetséges az, hogy hónapokig, éjjel-nappal egymás mellett vannak emberek, akik fáradtak vagy indolensek ahhoz, hogy egymásnak hazudjanak, tehát megmaradnak egymással jó barátságban, és mégis idegenek, és elválnak esetleg anélkül, hogy egymás életének tulajdonképpeni tartalmát ismernék. Azt tapasztaltam, hogy ezek tulajdonképpen a legmélyebb és legnívósabb barátságok. Lajos néhány kilométer után kifáradt és leült, ami egyszerre tragikus volt és komikus is. Dél-Afrikába készültünk. Kifulladtan ült, és bölcsen nézett maga elé, ijedt szomorúsággal és blazírtsággal.

– Én nem megyek tovább – mondta.

– Eredj vissza a barakkba – feleltem, mert én is láttam, hogy nem mehet tovább. Hogy pályát tévesztett, amikor csavargónak ment.

– Szervusz – mondtam.

– Különben mégis megyek.

És megindult újra mellettem. Nagyon sajnáltam. Nem tehettem semmit, nem tanácsolhattam semmit. Hová menjen? Valami otthonba kellett volna mennie, könnyű munkát végezni, fürdeni és aludni. De hol lehet ilyen?... Hajnalban megint pihent. Nehezen lélegzett, és az arca piros volt.

– Beteg vagy?

– Azt hiszem...

– Próbáld hazatoloncoltatni magadat.

– Nem lehet – mondta újra, agresszíven. Biztos volt, hogy lemarad valahol mögöttem, és mit tehettem? Még az is teljesítmény, ha valaki saját magát vinni tudja. Még csak kórházba se vihettem, rendőrnek sem szólhattam. Útlevelem nem volt, Algírból köröztek, csavargó voltam, akinek minden feltűnést kerülnie kellett... Ha erősebb lett volna, ha magamforma ember lett volna, törvény és szokás szerint otthagyom már régen. De gyenge volt, nőies és szomorú, finom bőrű és halk szavú... Reggel még nem voltunk messze a várostól, az útépítéshez értünk, és itt egy kantinban kaptunk kinint. Nappal aludtunk, és este folytattuk az utunkat. Lajos vacogásából kivettem, hogy az éjszakai hűvösségen felül a láztól is didereg.

– Soká érünk még Dél-Afrikába? – kérdezte hirtelen, és talán maga sem tudta, hogy olyan naivan hangzik ez a kérdés, mintha már rég ott kellene lennünk tegnap óta.

– Még nagyon soká. Te majd a legközelebbi városnál próbálj bekerülni a menhelyre vagy a kórházba.

– Jó – mondta, és két kezét egymásra téve becsúsztatta őket a kabátujjába. – Jó lenne valami meleget inni – mondta –, mit gondolsz, lehet az még, hogy mi valami rendes szobában lakjunk, naponta ágyba fekszünk, és van két ruhánk?

– Hogy egész őszinte legyek, én nem hiszem. De nem is ragaszkodom ehhez.

– Hát akkor miért élünk, ha nem azért, hogy jól éljünk?

– Semmi esetre sem azért élünk, hogy ezen gondolkozzunk. Élünk, és kész. Ezen is túl kell esni.

– De nem is az a jó élet, amit az előbb mondtam. Jó élet az, ha jó érzéseink vannak. Ha csend van bennünk. Ha vidámak vagyunk és egészségesek. – Mondta szomorúan annak tudatában, hogy részünkről ez csak egy hipotézis lehet. – És mi a véleményed a szeretetről?

– Szép, ha az ember teheti. De látod, ha így elnézem a csillagokat, és megyek egy országúton, nem is tartom valami magasrendű dolognak a szeretetet. A szeretet egy szükséges hiányérzet. A csillagok nem szeretnek. A szeretet nem igazi összefüggés. Buddha azt mondja, hogy a szeretet tulajdonképpen szenvedés, mert távol lenni at-

tól, akit szeretünk, szenvedés, együtt lenni avval, akit nem szeretünk, szenvedés, egyáltalán minden.

– De van öröm is.

– Az öröm csak azért van, hogy meghatározza a szenvedést.

– Én mindig egyedül vagyok – mondta siralmasan, és csak ő sejthette, hogy micsoda összefüggésekben állhat ez a megállapítás a fentiekkel. Nagyon zilálton lélegzett, és forró lehelet csapott az arcomba, ha felém fordult. Leült egy kilométerkőre, csüggedten, keservesen…

– Én nem megyek tovább.

– Menj vissza.

– Én nem megyek vissza.

Tanácstalan voltam. Hidegen, mint milliárd, feszülten figyelő szem, ragyogott felettünk a mozdulatlan, csillagos ég.

– Gyere! – mondtam, és megrántottam a karjánál, de nem mozdult.

Még mindig közel voltunk a városhoz, lassan jöttünk, sokat pihentünk. És, mintha süllyedő sorsunk vészjeleire felelne, táncoló szikrák csoportja vonult el hirtelen távolból. Vonat! Tudtam, hogy arra valahol egy rendező pályaudvar van.

– Gyere egypár lépést, felkapaszkodunk egy tehervonatra.

Kedvetlenül vonszolta magát. Egy tehervonat előtt befűtött mozdony állt. Felkapaszkodtunk rá. Nem volt egyszerű dolog. Vigyázni, hogy ne vegyenek észre, és közben vonszolni a félájult, beteg Lajost. Máskor egy surranás és egy ugrás. Végigterült a padlón, és keservesen sírt… Még soha embert úgy nem sajnáltam. Éjszaka volt, Afrikában voltunk… És megindult velünk döcögve a vagon valahová… valamerre… Kinin már nem volt, bedörzsöltem az orra alatt és a halántékát rummal. Forrón lihegett, és mintha ez a nyugalmi helyzet végképp átadta volna a betegségnek, önkívületben volt. Valami dallamos sorrendben vonultak el a pálmák, csikorogtak alattunk a kerekek, és ahogy bizonyos kilométerek sebességével újra távolabb kerültem Budapesttől, egész valószínűtlennek rémlett előttem, hogy valaha is hazajutok... Lajos érthetetlen szavakat mormogott. Feje oda-odakoccant a vagon oldalához. Valahol megálltunk… Nagy síkságot láttam, a vasút mentén cserjék és bozótok, a mozdony felől nyújtott hangok kiabáltak, aztán csend lett, sokáig álltunk. Halvány derengés kúszott fel az ég peremén… És Lajos ezt mondta folyton: Én nem akarom… nem kell semmi… Én nem akarom… Halkan, szinte suttogva, de elszántan ismételte ezt, arcát pirosan borította el a láz, a melle sebesen járt fel és le... Két hiéna ügetett a vonat felé, és talán, mert érezték az élő húst, éppen a mi vagonunk irányába. A hiéna nagyon gyáva, de ha ki van éhezve, éppolyan veszélyes, mint akármelyik ragadozó. Lecsuktam a vonatajtót. Nemsokára hallottam, ahogy szaglászó orruk ott mozgott szuszogva a tolóajtó hasadékánál. Éreztem a bűzüket. Az ütközők összecsapódtak, és újra döcögtünk. Mikor kinyitottam az ajtót, már halványodtak a csillagok... Távolról néhány imbolygó, rózsaszínű és sárga fény jelezte, hogy nemsokára elérünk valahova.

Lajos meghalt.

Csendesen, agónia nélkül, egyszerűen abbamaradt az élete, a szája kinyílt, és tört fényű szemgolyói félig a pilla mögé húzódtak. El kellett búcsúznom Lajostól. Ha itt találnak vele, vagy ha bejelentem a halálesetet, hetekig ülhetek esetleg egy afrikai tömlöcben, mást mit tehetnének velem, valahol a mocsarakban építhetném az utat, amíg fölfordulok. Elég kegyetlen feltétel, hogy az ember kénytelen egyszerűen ellépni halott barátja mellől, és tovább baktatni az utcán. Hogy értesíthessem a hozzátartozóit, kutatni kezdtem a zsebében. Egy családi kép volt nála. Ünneplőbe öltözött egyszerű

emberek, amint a lencsébe bámulnak. Néhány igazolvány arról, hogy dolgozott, foszladozó levelek és celluloidtokban egy négylevelű lóhere. Az egyik foszlott levélben ez állt: Én már nem haragszom rád, de Ferenc sohasem fog megbocsátani neked, ha lesz pénzem, majd újra küldök, vigyázzon rád a jó Isten... Kigomboltam az ingét, hogy levegyem a medaliont a nyakáról, és döbbenten láttam, hogy nő! Milyen nyilvánvaló volt ez eddig is. Minden mozdulatából, segélyért kiáltó arcvonásaiból, finom arcából, és senki sem vette észre... Az arcára a halál merev kifejezése ült, de még mindig szép volt. Apró kezei piszkosak voltak, gyámoltalanok és finomak... Mi történt vele? Micsoda titkok és tragédiák lappanghattak itt? Ki volt ez a Ferenc, és miért nem akart megbocsátani...? Milyen finom, nagyszerű lélek lehetett ez a nő, aki érezte, hogy szoknyában a legszörnyűbb sors vár rá. Így csak meghalt. Mennyi bölcsesség, mennyi helyes élettaktika, irtózás a rossztól volt ebben a cselekedetben... Megálltunk. Ha nem akartam beérni a vonattal a pályaudvarra, le kellett szállnom. Összekulcsoltam a mellén a kezeit, magamhoz vettem a medaliont, az írásait, megsimogattam, és leszálltam. A töltés alján húztam egyet a rumosüvegből, és leültem. A vonat ment tovább. A négyezer-hatszázhuszonötös vagon is, Lajos koporsója is eldöcögött lassan, közömbösen az éjszakába. Leültem, és mindjárt megfogalmaztam a levelet madame Rosier-nek Rue Malar: Értesítem, hogy e tárgyak tulajdonosa, jó barátom, hosszas szenvedés után, Djebel környékén egy tehervonatban sokkal jobb létre szenderült.

Mentem tovább. Nem tudtam, hová fogok érni, mindenesetre előkészítettem néhány lapot, amely engem ábrázolt, és az volt ráírva több nyelven, hogy hét éve járom biciklivel a világot, és ha egy év múlva visszaérkezek Skóciába, enyém lesz a Pamburton lordok öröksége, több millió, és kérem a jó embereket, hogy nemes célomban támogassanak. Ezenkívül elhatároztam, hogy először a tengerhez megyek ki, és a part mentén igyekszem majd elérni Dél-Afrikát. A lóherét eldobtam. Nem vált be.

És Lajossal egyhangúan döcögött a koporsó az afrikai éjszakában...

Minier Márta

TÉNYLEG, MINT EGY JÓ PARODISTA...

Beszélgetés Nádasdy Ádámmal a műfordításról

MINIER MÁRTA: Nádasdy Ádám személyiségében jó néhány szerepkör megfér egymás mellett – nem biztos, hogy markánsan elkülönülve: tanár, nyelvész, költő, műfordító. Az utóbbi kettőről – főleg a fordításról – beszélgetünk, nekem is ezekre van némi rálátásom. Mennyire állnak ezek a szerepkörök szóba egymással?

NÁDASDY ÁDÁM: Nagymértékben. A tanárság nem különálló dolog, a nyelvészethez meg a fordításhoz is kapcsolódik. Gyakori, hogy az ember a szakmáját tanítja – egy szívgyógyász is lehet egyben tanár. Olyan fordítási munkákat vállalok, amelyekben a nyelvészetnek van jelentősége, ahol bizonyos mértékig filológusnak kell lenni, ha nem is föltétlenül igazi nyelvésznek. A fordító és a nyelvész egyfelől, a műfordító és a költő másfelől, ezek is átfedik egymást. Talán a költő a legfüggetlenebb.